

HOMO ŒCONOMICUS
ȘI COMPETITORII SĂI

**O PERSPECTIVĂ TRANS-DISCIPLINARĂ
ASUPRA ANTROPOLOGIEI ECONOMICE**

Colecția „*Et in Arcadia ego*” apare sub egida
Centrului de Cercetări al Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane.
Tema lucrării „*Homo oeconomicus* și competitorii săi.
O perspectivă trans-disciplinară asupra antropologiei economice”
face parte din Planul anual de cercetare [2016, 2017].

Colegiul științific:

Acad. Alexandru Surdu

Prof. univ. dr. Vasile Macoviciuc

Conf. univ. dr. Loredana Cornelia Boșca – coordonator

Conf. univ. dr. Sergiu Bălan

Conf. univ. dr. Ștefan Dominic Georgescu

Conf. univ. dr. Octavian Rujoiu

Dr. Mona Mamulea – CS II

Drd. Ovidiu Gelu Grama – CS

Sergiu Bălan
Lucia Ovidia Vreja

HOMO ŒCONOMICUS
ȘI COMPETITORII SĂI

**O PERSPECTIVĂ TRANS-DISCIPLINARĂ
ASUPRA ANTROPOLOGIEI ECONOMICE**

Colecția „*Et in Arcadia ego*”

Editura ASE
București
2017

*Această carte despre natura umană
și uneori surprinzătoarele ei manifestări,
autorii o dedică părinților lor,
de la care au învățat cele dintâi lucruri
despre ce înseamnă a fi om.*

Cuprins

Cuvânt înainte	11
1. O PRIVIRE INTRODUCIVĂ	15
1.1 Originile antropologiei.....	15
1.1.1 Antropologia „fiziologică”	20
1.1.2 Antropologia „pragmatică”	23
1.2 Cercetarea de teren.....	32
1.2.1 Etnografia ca proces și metodă	37
1.2.2 Etnografia ca produs	42
1.3 Antropologia și domeniile sale.....	46
1.3.1 Antropologia fizică	57
1.3.2 Arheologia.....	61
1.3.3 Antropologia lingvistică	62
1.3.4 Antropologia culturală	63
2. ANTROPOLOGIA ECONOMICĂ ȘI OBIECTUL SĂU	67
2.1 Diversele accepțiuni ale economiei în genere	68
2.2 Studiul mijloacelor materiale de subzistență	73
2.3 Studiul sferei producției, distribuirii și consumului	76
2.4 Studiul problemelor ce aparțin economicului în sens occidental	78
2.5 Studiul sferei sistemelor de schimb	80
2.6 Studiul fenomenelor economice în sensul teoriei neo-clasice.....	82
2.7 Antropologia economică și știința economică.....	90
3. O PRIVIRE ISTORICĂ	99
3.1 Malinowski și începuturile antropologiei economice.....	100
3.2 Polanyi și cele două accepțiuni ale economiei.....	108

3.3 Disputa dintre substanțialiști și formalști	123
3.3.1 Substanțialismul și culturalismul	124
3.3.2 Replica formalistă.....	131
3.4 Perspective contemporane în antropologia economică.....	138
3.4.1 Neo-marxismul.....	138
3.4.2 Feminismul.....	141
3.4.3 Antropologia ecologică.....	146
4. TREI PERSPECTIVE ASUPRA NATURII UMANE	151
4.1 Problema naturii umane	152
4.2 Omul ca ființă culturală.....	160
4.2.1 Religie și economie.....	161
4.2.2 Economie și religie.....	173
4.3 Omul ca ființă socială.....	177
4.3.1 Anti-utilitarismul modelului social.....	183
4.3.2 Anti-individualismul modelului social.....	188
4.4 Omul ca <i>homo æconomicus</i>	194
4.4.1 Școala de la Chicago	201
4.4.2 Alain Caillé și conceptul de <i>homo donator</i>	207
4.5 Este omul realmente un agent rațional?.....	219
4.5.1 Limitele raționalității.....	219
4.5.2 Distorsiunile cognitive.....	224
4.5.3 Rațiune și emoție.....	241
5. OMUL CA PRODUS AL EVOLUȚIEI.....	251
5.1 Ideea de evoluție și ideea de specie	253
5.2 Istoria ideilor despre lumea vie.....	263
5.3 Evoluționismul pre-darwinian	271
5.4 Teoria darwiniană a evoluției.....	281
5.5 Perspective evoluționiste asupra comportamentului uman	293
5.5.1 Sociobiologia.....	303
5.5.2 Ecologia comportamentală.....	309
5.5.3 Psihologia evoluționistă	317
5.5.4 Memetica	325
5.5.5 Teoria co-evoluției.....	335

6. COMPORTAMENTUL ECONOMIC	
ÎN SOCIETĂȚILE TRADIȚIONALE.....	345
6.1 Societățile de vânători și culegători.....	345
6.1.1 Sărăcie cronică sau bunăstare?	348
6.1.2 Munca și timpul liber	350
6.1.3 Tehnici de procurare a hranei.....	354
6.1.4 Proprietatea și gestionarea bunurilor.....	360
6.1.5 Consum ostentativ și prestigiu: ritualul Potlatch.....	371
6.2 Societățile de horticultori	380
6.2.1 Originea istorică.....	380
6.2.2 Elementele specifice ale vieții economice	382
6.2.3 Tehnologia în societățile de horticultori	386
6.2.4 Demografie și economie	390
6.2.5 Porci și războaie: festivalul kaiko	402
6.3 Societățile pastorale.....	410
6.3.1 Elementele distinctive	410
6.3.2 Originea istorică	413
6.3.3 Caracteristici generale	417
6.3.4 Gestionarea resurselor și proprietatea.....	420
6.3.5 Tehnologia, strategiile de acțiune și organizarea socială	424
6.3.6 Adaptări co-evolutive: toleranța la lactoză.....	432
6.4 Societățile de agricultori.....	440
6.4.1 Originile agriculturii.....	440
6.4.2 Principalele elemente ale tehnologiei.....	449
6.4.3 Elemente de organizare socială și politică	456
6.4.4 Elemente ale vieții economice	460
6.4.5 Tabuuri și reguli alimentare.....	474
Bibliografie.....	489

Cuvânt înainte

Volumul de față nu este o carte de antropologie economică, ci una despre antropologia economică, mai precis despre fundamentele sale teoretice și presupuzițiile ei fundamentale. Antropologia economică este înțeleasă ca o disciplină de graniță, situată la punctul de convergență între știința economică și cercetările de antropologie, iar în aceste condiții nu e destinată a o înlocui în niciun mod pe cea dintâi, ci a-i sprijini și completa demersurile teoretice, aducând în discuție și alte maniere în care poate fi înțeles omul în contextul diverselor sale acțiuni ce țin de sfera comportamentului economic.

Cartea debutează cu o introducere în problematica generală a antropologiei, în care am căutat să punem în evidență câteva dintre momentele cele mai importante ale istoriei sale timpurii și să prezentăm o scurtă descriere a celor patru domenii fundamentale ale antropologiei din zilele noastre: antropologia fizică, arheologia, antropologia lingvistică și antropologia culturală. Tot aici am considerat că e nevoie de o scurtă prezentare și explicitare a metodologiei specifice antropologiei, așa că am expus pe scurt metoda etnografică și rezultatele aplicării sale în cercetările antropologice.

În capitolul al doilea am căutat să delimităm domeniul specific al antropologiei economice așa cum acesta a fost constituit de către antropologi pe baza unor idei preluate din știința economică, fapt ce arată încă o dată conexiunea strânsă dintre cele două discipline. Apoi am întreprins o scurtă trecere în revistă a principalelor

momente din istoria antropologiei economice, începând de la fondatorii săi, Malinowski și Polanyi, continuând apoi cu etapa marcată de controversa dintre orientările substanțialistă și formalistă și încheind cu ramurile mai noi ale antropologiei care abordează problema economicului, precum neo-marxismul, feminismul și antropologia ecologică.

Capitolul al treilea aduce discuția în plan teoretic și filosofic, propunând o analiză a principalelor trei ipoteze metodologice privitoare la natura umană care au stat la baza construcțiilor explicative din antropologia economică, adică a acelor maniere de a înțelege omul cu scopul de a-i explica diversitatea comportamentelor ce țin de sfera economicului: omul ca ființă culturală, omul ca ființă socială, omul ca ființă rațională care acționează în vederea maximizării utilității (*homo oeconomicus*).

Considerând că niciuna dintre acestea nu constituie o bază teoretică de analiză suficient de veridică și de cuprinzătoare, în capitolul următor am propus o nouă ipoteză de lucru, preluată din filosofia biologiei și din celelalte discipline care s-au construit pe baza teoriei evoluționiste: omul ar putea fi gândit într-o manieră mai adecvată ca produs al istoriei sale evolutive, ca *homo sapiens*. Constatând că evoluționismul darwinian (și mai ales neo-darwinismul), deși reprezintă una dintre cele mai simple, mai elegante și mai ușor de înțeles dintre teoriile formulate de știința contemporană, continuă să fie obiectul unor profunde neînțelegeri, cauzate mai ales de necunoașterea ideilor sale fundamentale, am considerat necesară o introducere mai degrabă extinsă în această problematică. Am procedat astfel pentru a lămuri mai bine ce anume susține teoria evoluției speciilor prin selecție naturală, care sunt momentele principale ale construirii acestei idei, ce anume se înțelege în biologie și filosofia biologiei prin ideea de specie, ce

înseamnă evoluția, care sunt unitățile asupra cărora se exercită presiunile selective și așa mai departe.

Am analizat apoi diversele perspective teoretice derivate din teoria evoluționistă care propun utilizarea acestor idei pentru o mai bună explicare a comportamentelor umane, în baza ipotezei că, din moment ce omul este el însuși un produs al evoluției, nu doar aspectele sale fenotipice, ci și acelea comportamentale sunt rezultate ale proceselor evolutive și ar putea fi mai bine explicate dacă le-am aborda din acest unghi de vedere. Aceste perspective sunt: sociobiologia, ecologia comportamentală, psihologia evoluționistă, memetica și teoria co-evoluției genetice și culturale. Abordarea pe care am preferat-o este una trans-disciplinară, care face apel la idei din știința economică, istorie, antropologie, sociologie, teorie culturală, filosofia științei, psihologie, neurologie și știința cogniției, dar discursul este unul filosofic: scopul nu este realizarea unui demers descriptiv, tipic pentru antropologie, ci al unui filosofic, adică nu e vorba numai de descrierea unor comportamente, ci de identificarea unei teorii capabile să explice aceste comportamente: nu interesează doar cum anume se comportă oamenii, ci de ce o fac tocmai în aceste moduri.

O ultimă parte a cărții este dedicată unei discuții asupra comportamentelor economice specifice diferitelor societăți umane tradiționale, pre-industriale: societățile de vânători-culegători, de horticultori, cele pastorale și cele agrare. Pe lângă o prezentare generală a lor, unde am încercat, în limita spațiului disponibil, să facem apel la cercetările ce utilizează metoda etnografică, în fiecare caz am căutat să aducem în atenție anumite comportamente specifice din sfera economicului care au pus probleme cercetătorilor ce au încercat să le explice utilizând una dintre cele trei teorii clasice privitoare la natura umană. Am căutat să le descifrăm cu ajutorul ideilor preluate din teoriile evoluționiste asupra fundamentelor

comportamentului uman, arătând astfel cum ele pot fi de ajutor acolo unde niciuna dintre celelalte nu izbutește să ne ofere explicații adecvate.

Această carte este produsul unor studii care au durat mai mulți ani și s-au desfășurat în cadrul unui proiect conținut în Planul de cercetare al Centrului de Cercetări al Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane din Academia de Studii Economice din București.

Dorim să mulțumim colegilor noștri membri ai acestui centru și, în mod special, directorului său, prof. univ. dr. Vasile Macoviciuc, pentru modul în care ne-au sprijinit în tot acest timp și ne-au facilitat demersurile de cercetare finalizate cu acest volum.

De asemenea, această carte nu ar fi ajuns până la cititorii săi fără eforturile pline de dăruire și eleganță ale colectivului Editurii Academiei de Studii Economice și ale directorului acesteia, dr. Simona Bușoi, cu care avem deja o colaborare îndelungată și productivă și cărorora dorim să le mulțumim astfel încă o dată.

București, 24 decembrie 2016

Autorii